

Introduktion til kurset

- 1 Indhold
- 2 Form
- 3 Materiale
- 4 Eksamen
- 5 Folk

Syntaks og semantik

Lektion 1

5 februar 2008

I dag

- 1 Introduktion
- 2 Ord og sprog
- 3 Regulære udtryk

Kursets emne

Grundlæggende aspekter ved programmeringssprog:

- Hvordan kan vi beskrive hvordan et sprog **ser ud**? (dets **form**)
Syntaks:
  - regulære sprog, endelige automater, regulære udtryk
  - kontekst-frie sprog, push-down-automater, kontekst-frie grammatikker
- Hvordan kan vi beskrive hvordan et sprog skal **forstås**? (dets **adfærd**)
Semantik:
  - operationel semantik
  - denotationel semantik

Indhold	Form	Materiale	Eksamen	Folk

Kursets indhold

Syntaks – regulære sprog:

- 1 Introduktion; sprog; regulære udtryk
- 2 Endelige automater
- 3 Sprog der ikke er regulære

Syntaks – kontekstfrie sprog:

- 4 Kontekstfrie grammatikker
- 5 Pushdown-automater
- 6 Sprog der ikke er kontekstfrie

Indhold	Form	Materiale	Eksamen	Folk
				5 / 27

Kursets indhold

Semantik:

- 7 Operationelle semantikker for et simpelt imperativt sprog
- 8 Operationelle semantikker for diverse udvidelser af sproget
- 9 Blokke og procedurer
- 10 Parametermekanismer
- 11 Denotationel semantik

Teoretisk grundlag:

- 12 Domæneteori, rekursion og fikspunkter

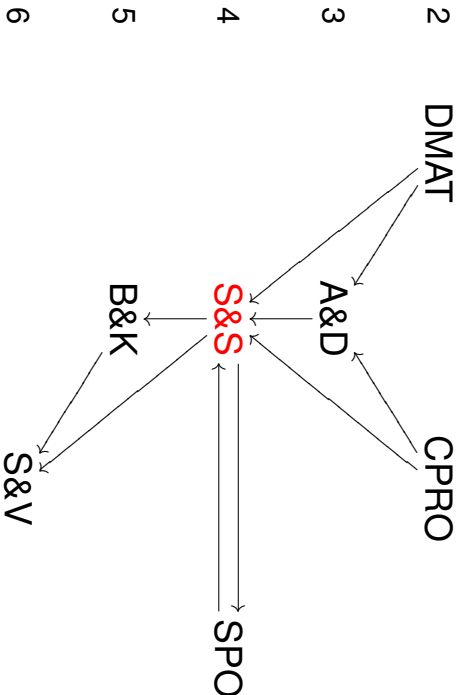
Indhold	Form	Materiale	Eksamen	Folk

Hvad kan jeg bruge det til?

- Vil jeg lære et nyt programmeringssprog?
Nej.
- Skal vi se nogen smarte algoritmer?
Nej.
- Vil jeg blive bedre til at programmere?
Forhåbentlig.
- Vil jeg opnå større forståelse for hvordan programmeringssprog er opbygget?
Ja.
- Vil jeg opnå større forståelse for hvilke problemer computere kan løse?
Til dels.
- Vil jeg blive bedre til at forstå teorien bag programmering?
Ja.

Indhold	Form	Materiale	Eksamen	Folk
				7 / 27

Hvordan hænger det her sammen med andre kurser?

Kursets form

- 8:15 – 10:00: Forelæsning
  - normalt i 0.1.95
  - Læs stoffet *hurtigt* inden forelæsningen, så I ved hvad det handler om, og læs det *grundigt* igen bagefter, så I er sikre på at have forstået det.
  - Kursets emner bygger ovenpå hinanden, så hvis der er noget man misser, er det svært at finde tilbage igen!
- 10:10 – 12:00: Opgaveregning
  - i grupperum
  - to større **afleveringsopgaver**
  - Forvent ikke at kunne forstå stoffet uden at regne opgaver.
  - Studerende der ikke regner opgaver, kan ikke opholde sig i grupperummet under opgaveregningen.

Indhold	Form	Materiale	Eksamen	Folk
				9 / 27

Afleveringsopgaver

- to gennemgående opgaver som I skal bruge en del af opgaveregningen på, *hver gang*
- afleveres til mig, kommenteres bagefter først af jeres kolleger og til sidst af mig
- vil være del af **eksamenspensum**
- kan for PE-studerende erstattes af tilsvarende opgaver der har *relation til projektet*
- Syntaksopgave
  - tilgængelig nu
  - afleveres 10 marts
  - evt. erstatningsopgave skal indleveres senest 15 februar
- Semantikopgave
  - vil blive offentliggjort i starten af marts

Bøger

- Michael **Sipser**: *Introduction to the Theory of Computation*, Second Edition, PWS Publishing Co. 2005.
Brug ikke ældre udgaver, der er lavet for meget om!
- Hans **Hüttel**: *Pilen ved træets rod*, Aalborg Universitet 2007.
- Sipser skal vi bruge *nu*
- Hüttel først i marts

Indhold	Form	Materiale	Eksamen	Folk
				11 / 27

Hjemmeside

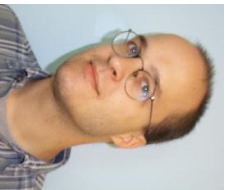
<http://sands07.twoday.net>

- slides
- opgaver
- andet materiale
- interessante links
- RSS-feed
- kommentarfunktion!

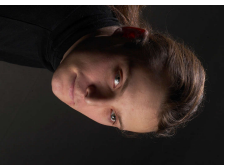
Eksamen

- mundtlig, 20min
- et antal spørgsmål kendt på forhånd – træk ét af dem
- 20min forberedelsestid
- ekstern censor, karakter
- pensum og spørgsmål fastlægges ved tredjesidste kursusgang
- afleveringsopgaver indgår som hver deres spørgsmål

Indhold	Form	Materiale	Eksamen	Folk
				13 / 27

Ulf Fahrenberg
underviser
ulif@cs.aau.dk

Jens Alsted
hjælpe lærer
alsted@cs.aau.dk

Sprog og regulære udtryk

- 6 Motivation: Regulære udtryk
- 7 Bogstaver, ord
- 8 Sprog
- 9 At sammensætte ord
- 10 Operationer på sprog
- 11 Regulære udtryk igen
- 12 Regulære sprog

Regulære udtryk	Bogstaver, ord	Sprog	At sammensætte ord	Operationer på sprog	Regulære udtryk	Regulære sprog
						15 / 27

Regulære udtryk bruges til tekstbehandling:

- at søge efter mønstre
- at erstatte

Eksempler:

- `grep 'Hans' manual.tex`
- `grep 'vil[,.]' manual.tex`
- `grep 'o[a-zA-Z]*o[a-zA-Z]*o' manual.tex`
- `sed 's:\\[a-zA-Z]*: :g' manual.tex`
- `sed 's:\\usepackage{[a-zA-Z]*}: :g' manual.tex`

Et regulært udtryk definerer et **sprog**:

- $\llbracket \text{Hans} \rrbracket = \{\text{Hans}\}$
- $\llbracket v_i [, \cdot] \rrbracket = \{v_i, v_i \cdot\}$
- $\llbracket o[a-zA-Z] * o \rrbracket = \{\text{otto, othello, ohMyGodNo, oo}, \dots\}$
- $\llbracket \backslash [a-zA-Z] * \rrbracket = \{\backslash \text{section}, \backslash \text{emph}, \backslash \text{prut}, \backslash, \dots\}$
- $\llbracket \backslash \backslash \text{usepackage} \backslash (\llbracket [a-zA-Z] * \rrbracket \backslash) \backslash ? \{ [a-zA-Z] * \} \rrbracket$
 $= \{\backslash \text{usepackage}\{\text{url}\}, \backslash \text{usepackage}[\text{danish}]\{\text{babel}\},$
 $\backslash \text{usepackage}\{\}, \backslash \text{usepackage}[\{\}, \dots\}$

Mål for i dag: At gøre det her *præcist*

17 / 27

- Σ – en endelig mængde af **bogstaver** eller **symboler**
 – et **alfabet**
- et **ord**: en endelig følge af bogstaver
 – normalt skrevet uden parenteser eller kommaer
- eksempel: $\Sigma = \{0, 1\}$
 ord over Σ : t.x. 0, 1, 00, 01, 1001010110101
- eksempel: $\Sigma = \{a, b, c, d, r\}$
 ord over Σ : t.x. a, b, c, d, r, abba, abracadabra
- eksempel: $\Sigma = \{\text{gik, jeg, land, mig, og, over, sø, to, vi}\}$
 ord over Σ : t.x. "jeg og mig og vi to"
 eller "jeg gik mig over sø og land"
- eksempel: $\Sigma = \{\text{else, if, then, Exp, Stim}\}$
 ord over Σ : t.x. "if Exp then Stim else Stim"

18 / 27

- et **sprog**: en mængde af ord (endelig eller uendelig)
- mængden af *alle* ord over et alfabet Σ skrives Σ^*
 (den er altid uendelig (medmindre Σ er tom ...))
- eksempel: $\Sigma = \{0, 1\}$
 $\Sigma^* = \{\epsilon, 0, 1, 00, 01, 10, 11, 000, 001, 010, \dots\}$
- ϵ – det *tomme* ord; ordet af længde 0
- **længden** af et ord: $|w|$ = antallet af bogstaver i ordet
- $\emptyset$ – det *tomme sprog*; mængden uden indhold
- **Bemærk**: ϵ er et *ord*, $\emptyset$ er et *sprog*. Og $\{\epsilon\} \neq \emptyset$

19 / 27

- at **sammensætte** ord: $abe \circ kat = abekat$
 (svarer til at gange tal sammen, men *ikke kommutativt*)
 (o-tegnet udelades de fleste gange)
- ϵ er **identiteten**: $w \circ \epsilon = w$ og $\epsilon \circ w = w$ for alle ord w .
 (ligesom tallet 1 er identiteten for multiplikation)
- gentagen sammensættelse skrives som **potenser**: $a^2 = aa$,
 $a^3 = aaa$, $a^9 = aaaaaaaaa$ etc.

20 / 27

Hvis L_1 og L_2 er sprog over et alfabet Σ , kan vi danne

- foreningsmængden $L_1 \cup L_2 = \{w \mid w \in L_1 \text{ eller } w \in L_2\}$
  - sproget med alle de ord der er i L_1 **eller** L_2
- fællesmængden $L_1 \cap L_2 = \{w \mid w \in L_1 \text{ og } w \in L_2\}$
  - sproget med alle de ord der er i L_1 **og** L_2
- sammensætningen $L_1 \circ L_2 = \{w_1 \circ w_2 \mid w_1 \in L_1 \text{ og } w_2 \in L_2\}$
  - sproget med alle de ord der er **sammensætninger** af et ord fra L_1 efterfulgt af et ord fra L_2
- stjernen $L_1^* = \{w_1 \circ w_2 \circ \dots \circ w_k \mid \text{alle } w_i \in L_1\}$
  - sproget med alle de ord der er **sammensætninger** af **vilkårligt mange** ord fra L_1
  - indeholder ε : det tomme ord = sammensætningen af **0** ord fra $L_1 \dots$

21 / 27

$\forall$ kan beskrive sprog som mængder: (her lader vi $\Sigma = \{a, b\}$)

- $L_1 = \{a, b, ab\}$ (et *endeligt* sprog)
- $L_2 = \{a^n \mid n \in \mathbb{N}\}$ – alle ord der indeholder kun a , af vilkårlig længde
- $L_3 = \{a^n b a^m \mid n, m \in \mathbb{N}\}$ – alle ord der indeholder præcist ét b
- $L_4 = \{a^n b^n\}$ – alle ord der indeholder et antal a og så *samme* antal b

eller ved hjælp af **regulære udtryk**:

- $L_1 = a \cup b \cup ab$
  - $L_2 = a^*$
  - $L_3 = a^* \circ b \circ a^*$
  - $L_4 = ???$
- (vi skal senere se at L_4 *ikke* kan beskrives ved regulære udtryk!)

22 / 27

Definition 1.52: Et **regulært udtryk** over et alfabet Σ er et udtryk af formen

- 1 a for et $a \in \Sigma$,
- 2 ε ,
- 3 $\emptyset$,
- 4 $(R_1 \cup R_2)$, hvor R_1 og R_2 er regulære udtryk,
- 5 $(R_1 \circ R_2)$, hvor R_1 og R_2 er regulære udtryk, eller
- 6 (R_1^*) , hvor R_1 er et regulært udtryk.

– en **induktiv** (eller **rekursiv**) definition: 1. til 3. giver de basale byggesten, og 4. til 6. giver bygge regler til hvordan man kan sætte ting sammen.

– parenteserne udelades ofte

Eksempler (med $\Sigma = \{a, b\}$):

$a, b, a \cup b, (a \cup b)^*, (a \cup b)^* \circ b, ((a \cup b)^* \circ b)^*$

23 / 27

Definition 1.52, fortsat: **Sproget**, som et regulært udtryk R beskriver, betegnes $\llbracket R \rrbracket$ og er defineret som følger:

- 1 $\llbracket a \rrbracket = \{a\}$
- 2 $\llbracket \varepsilon \rrbracket = \{\varepsilon\}$
- 3 $\llbracket \emptyset \rrbracket = \emptyset$
- 4 $\llbracket R_1 \cup R_2 \rrbracket = \llbracket R_1 \rrbracket \cup \llbracket R_2 \rrbracket$
- 5 $\llbracket R_1 \circ R_2 \rrbracket = \llbracket R_1 \rrbracket \circ \llbracket R_2 \rrbracket$
- 6 $\llbracket R_1^* \rrbracket = \llbracket R_1 \rrbracket^*$

– Sipser skriver $L(R)$ i stedet for $\llbracket R \rrbracket$. Jeg vil bruge begge notationer

Udvidelser:

- $\Sigma = a_1 \cup a_2 \cup \dots \cup a_n$ (hvis sproget er $\Sigma = \{a_1, a_2, \dots, a_n\}$)
- $R^+ = R \circ R^*$

24 / 27

Eksempler (1.53): (for $\Sigma = \{0, 1\}$)

- 1 $\llbracket 0^*10^* \rrbracket$ = sproget med alle ord der indeholder symbolet 1
præcis én gang
- 2 $\llbracket \Sigma^*1\Sigma^* \rrbracket$ = sproget med alle ord der indeholder symbolet 1
mindst én gang
- 3 $\llbracket (01^+)^* \rrbracket$ = sproget af alle ord hvori ethvert 0 efterfølges af mindst ét 1
- 4 $\llbracket (\Sigma\Sigma)^* \rrbracket = \{w \mid |w| \text{ er et lige tal} \}$
- 5 $\llbracket 0\Sigma^*0 \cup 1\Sigma^*1 \cup 0 \cup 1 \rrbracket = \{w \mid \text{start- og slutsymbolet i } w \text{ er ens} \}$
- 6 $(0 \cup \epsilon)1^* = 01^* \cup 1^*$
- 7 $(0 \cup 1)^* = (0^*1^*)^*$

Sipser	grep, sed etc.	kommentarer
a	a	
Σ	$.$	
$\epsilon, \emptyset$		findes ikke; se nedenfor
$R_1 \cup R_2$	$R_1 \setminus \mid R_2$	
$R_1 \circ R_2$	$R_1 R_2$	
R^*	R^+	
R^+	R^+	
$(,)$	$\setminus (, \setminus)$	
$R \cup \epsilon$	$R?$	højst én forekomst af R
	$[abcd]$	svarer til $a \cup b \cup c \cup d$
	$[[:alpha:]]$	matcher alle bogstaver
	$[[:digit:]]$	matcher alle cifre
	$\wedge$	negation. Rigtige regexps
		indeholder ikke negation!

se også `info sed` eller `man 7 regex`

Definition: Et sprog kaldes **regulært** hvis det kan frembringes af et regulært udtryk.

- eller måske: Et sprog $L \subseteq \Sigma^*$, for Σ et alfabet, siges at være **regulært** hvis der findes et regulært udtryk R over Σ for hvilket $L = \llbracket R \rrbracket$.

Spørgsmål der trænger sig på:

- Er alle sprog regulære? Nej. Se afsnit 1.4 (lektion 4)
- Findes der andre måder at frembringe regulære sprog på?
Ja. F.x. endelige automater; se afsnit 1.1 (lektion 2)
- Findes der også måder at frembringe ikke-regulære sprog på?
Ja. F.x. kontekstfrie grammatikker; se afsnit 2.1 (lektion 5)
- Kan alle sprog så beskrives vha. disse metoder?
Nej, langt fra. Se afsnit 2.3 (lektion 7)
- Hvad gør vi så? Venter på B&K-kurset næste semester